MAANDAG ZAL ER VAN ONS GEHOUDEN WORDEN

meulenhoff.nl

Najat El Hachmi

Maandag zal er van ons gehouden worden

ROMAN

Vertaling uit het Catalaans
door Adri Boon

MEULENHOFF

Maandag zal er van ons gehouden worden.qxp_bw 03-04-2023 11:19 Pagina 4

Nederlands letterenfonds
dutch foundation for literature

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

institut ramon llull | 20 years

De uitgeverij ontving voor dit project een subsidie van het Institut Ramon Llull.

ISBN 978-90-290-9497-9
ISBN 978-94-023-1834-0 (e-book)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Dilluns ens estimaran*
Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: Moelmo, s.c.p.
Vormgeving binnenwerk: Adriaan de Jonge

© 2021 by Najat El Hachmi
© 2022 Nederlandse vertaling Adri Boon en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Published by arrangement with MB Agencia Literaria S.L. through Marianne Schönbach Literary Agency.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor de moedige vrouwen die
het rechte pad verlieten om vrij te zijn.
Ook al deed het nog zo veel pijn.

Maandag, maandag, maandag…

Maandag zullen we anders zijn. Maandag zal er van ons gehouden worden.

We zijn niet te stuiten. We zullen rennen over stoffige of modderige wegen, we zullen springen tot we met onze kruin tegen het plafond van onze kamer stoten, we zullen weerstand bieden aan knagende honger, we zullen onze oerinstincten weten te beheersen. We zullen sterk zijn, ijzeren wilskracht tonen.

Maandag begint een nieuw leven, zullen we zijn hoe we *moeten* zijn – niet hoe we *zijn*. We zullen ons aanpassen aan de juiste vorm, we zullen ons lichaam in de mal van wat correct is persen, en wat niet meer bruikbaar is zullen we weggooien, op die manier is succes verzekerd. We zullen precies voldoen aan alle normen, we zullen voorbeeldige vrouwen zijn en al onze plichten nakomen: de plichten die ons zijn opgelegd en de plichten die we onszelf hebben opgelegd om nog beter te zijn dan van ons gevraagd wordt.

Maandag zullen we magerder, slanker, ijveriger, beter zijn. We zullen niet langer twijfelen, tijd verdoen, ons verdrietig voelen, bang zijn of nergens zin in hebben, moe

zijn, of wispelturig en onvoorspelbaar. Vanaf maandag zullen we echt alles doen: een dieet volgen, naar de sportschool gaan, het huis piekfijn op orde hebben, elke minuut benutten, ervoor zorgen dat de kinderen er netjes bij lopen, gezond eten en voldoende uren slaap krijgen. We volgen een opleiding en zullen ons goed kleden om de beste baan en de beste man te krijgen. We zullen ons mooi opmaken om geen uitgebluste indruk te maken. We zullen opgewekt zijn en met de kinderen spelen, en als aan ons gezicht te zien is hoe gelukkig we zijn zullen zij dat later ook zijn. Net zo gelukkig als wij. We zullen studeren, ons best doen, we zullen vooruitkomen en al die doelen bereiken die ons tot nu toe onmogelijk leken.

Maandag passen we in alle modellen die we voorgeschoteld krijgen. We zullen ze met elkaar in overeenstemming weten te brengen, hoe tegenstrijdig ze ook mogen lijken. Zo zijn we nu eenmaal: flexibel en plooibaar. We zullen geen ruzie meer met elkaar maken, we houden op met opstandig zijn. We zullen ons gedragen zoals het hoort, naar de normen die we via films en tv-programma's, via liefdesliedjes en modetijdschriften, via feministische lectuur en zelfhulpboeken ingeprent krijgen. En dan… ja, dan zal er van ons gehouden worden.

Hoelang hebben we de constante dreun van dat militante regime niet in ons hoofd gehoord? Hoe begon die zucht naar perfectie, die categorische onderwerping aan alle normen? Ik weet niet hoe jij destijds functioneerde, maar alleen al het onvermoeibare ritme waarin je alles deed wees erop dat jij ook leefde onder dwang, de dwang van 'ik moet meer doen, ik moet meer zijn'. Wat ik evenmin weet, omdat we het er nooit over hebben gehad, is of

die dreun in jouw hoofd de vorm aannam van een innerlijk gesprek dat je voortdurend opzweepte of dat die al helemaal onderdeel van je wezen was geworden. In mijn geval was 'maandag!, maandag!, maandag!' het verlangen een nieuwe fase te beginnen waarin dankzij mijn wilskracht telkens als er een nieuwe week aanbrak een ander leven mogelijk zou worden, sinds lang een mechanisme dat diep in mijn gedachten verankerd zat, een alarmsignaal dat klonk wanneer mijn hoofd weggleed naar een gevaarlijk terrein waar ik, als ik niet uitkeek, in vast zou komen te zitten. Als in een modderpoel.

Dat 'maandag!, maandag!' was al lang voordat we elkaar leerden kennen begonnen, zo rond mijn twaalfde, toen mijn lichaam en alle veranderingen die zich eraan voltrokken me een blijvend gevoel van onrust bezorgden omdat ik er geen controle over had. Uit die tijd dateert het ritueel van lijstjes, lijstjes en nog eens lijstjes maken van alles wat met het leven en de bedreigende kracht ervan te maken had. Als ik opeens belaagd werd door fantasieën, vooral als ze van seksuele aard waren, probeerde ik ze op alle mogelijke manieren te onderdrukken, deed ik mijn best om ze te laten verdwijnen. Dan pakte ik, om terug te keren tot de werkelijkheid, om mijn op hol geslagen verbeelding een halt toe te roepen, een vel papier en een balpen en maakte ik lijstjes van alles wat ik vanaf maandag zou gaan doen: planningen, schema's, diëten, hoe vaak ik me zou opdrukken, wanneer ik zou studeren, zou sporten, zou slapen, zou eten, zou ademen. Alles om beter georganiseerd, ordelijker, beter te zijn. Alles om me te bevrijden van de angst veroorzaakt door het idee van een wirwar van verboden paden die uitgerekend dwars

door mij, door mijn lichaam, heen liepen. Het was vooral dat: maandag zou ik opnieuw het brave meisje zijn dat ik was zonder die voortdurende klop die diep in me was doorgedrongen, zonder begeerte, en zo, alleen zo, zou ik geaccepteerd en geliefd worden. Overkwam jou hetzelfde of kreeg jij niet de tijd om te vrezen dat je als een wild paard op hol zou slaan? Had jij ook het gevoel het niet waard te zijn om bemind te worden omdat je was veranderd in een gevaarlijk lichaam dat huiverde als een man naar je keek en je van top tot teen opnam? Misschien onderging jij dat alles op een natuurlijker manier. Jouw en mijn ouders, hoewel afkomstig uit hetzelfde dorre en primitieve dorp aan de overkant van de Straat van Gibraltar, stonden heel anders in het leven.

Maar wat wij meemaakten ging verder dan onze families. Wij waren een nieuw soort vrouwen, geboren en getogen in landen met de exotische gewoonte dat, anders dan in het land van onze ouders, volwassen vrouwen mochten doen waar ze zin in hadden. We deden alsof we niets in de gaten hadden, maar we waren het voorwerp van voortdurend wantrouwen: als ze ons niet kort hielden zou het onmogelijk zijn ons weer op het rechte pad te krijgen, mochten we afdwalen. Het was daarom dat die voortdurende galm zo diep in ons zat: 'maandag!, maandag!, maandag!'

De teugels die ons in bedwang moesten houden kenden verschillende gezichten en sommige trokken ons tegengestelde richtingen op: onze familie, de buren, degenen die het op het werk voor het zeggen hadden, de modetijdschriften, de kledingzaken die nooit onze maat hadden. Sommigen wilden dat we weelderig krullend haar had-

den om helemaal te voldoen aan het exotische beeld dat men zo fascinerend vond: zij is, zij zijn zo anders! Anderen verlangden dat we ons haar lang en steil droegen, gitzwart, naar het schoonheidsideaal van dichters uit vroeger tijden die ook het verre dorp van onze ouders hadden aangedaan. Wel moest het haar altijd worden opgebonden in een knot of samengevlochten tot een vlecht. De een vond ons aantrekkelijk met een donkere huid, de ander zag ons liever met een lichte huid. De een wilde dat we ver bleven van de enorme lichaamsomvang van onze moeders, de ander dat we zo mollig mogelijk waren. Zijn zoals het hoorde en niet zoals we waren, dat was de kwestie. Kun je je het voorstellen dat we destijds hadden geweten wat de valkuilen waren en zonder een moment van twijfel een vierkant nee hadden laten horen ter verdediging van wie we waren? Nee, nee en nog eens nee! Dat we voor ieders neus waren gaan staan en hadden geroepen: 'Zo ben ik nu eenmaal en zo zal ik altijd zijn! Ik ben wie ik ben en daar kan ik heel goed mee leven.' Stel je eens voor dat we terug in de tijd konden gaan om opnieuw onze jeugd te beleven zonder de duizend obstakels waar we tegenaan liepen en de duizend andere obstakels die we zelf opwierpen. Maar het was toen nog te vroeg om dat te kunnen zien, we zouden eerst nog een heel leven nodig hebben, met vele teleurstellingen, met bloed, zweet en tranen, met duizend keer vallen en opstaan. En het keurslijf waarin we zaten moest ons eerst bijna verstikken voordat we eindelijk besloten het kapot te scheuren om weer voluit te kunnen ademen.

Ik weet niet hoe bij jou het ijzeren web werkte dat eiste onszelf voortdurend te verminken, maar inmiddels ben

ik ervan overtuigd dat het voor jou ook verwoestende gevolgen had, hoewel je het over een heel andere boeg gooide. Ik bewonderde je vastberadenheid, je volharding, je indrukwekkende vermogen na elk struikelblok steeds weer op te staan. En je moed, het gemak waarmee je gedurfde beslissingen nam die mij eindeloos veel twijfels en slapeloze nachten bezorgden. Jou niet, jij loste alles op alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Wat me jarenlang het meest aan jou fascineerde was dat jij alles belichaamde wat ik had willen zijn: je kende geen twijfel, was handig, en de dingen waar ik over piekerde en piekerde loste jij in een handomdraai op. Doortastend, praktisch, goedlachs, in het bezit van een stralende vitaliteit was jij het tegendeel van de donkere wolken die vaak om mij heen hingen. Misschien juist daardoor, door je aanstekelijke vrolijkheid, kon ik onmogelijk iets merken van jouw onderhuidse verdriet. Je verscheen plotseling in mijn leven als de belichaming van alles wat ik wilde zijn en niet was.

Ik weet niet of ik het recht heb om het over jou te hebben, maar ik moet het doen. Gedurende een paar jaar was jij heel belangrijk voor mij. Zonder jou, dat weet ik zeker, zou mijn leven er heel anders hebben uitgezien. Ik groeide op in jouw bescherming, jij was mijn houvast, ik ben ervan overtuigd dat ik het zonder jou niet gered zou hebben. Ik hoor je nu zeggen: doe niet zo overdreven, wat vind je het toch heerlijk om altijd overal een drama van te maken. Maar het is waar, jouw nabijheid heeft me behoed voor de diepste wanhoop. En de waanzin.

Ik noem niet je naam en verander een paar trekken, zo-

dat bekenden je niet zullen kunnen herkennen, maar zelfs zo weet ik nog altijd niet of ik wel kan schrijven over de jaren dat we naar elkaar toe trokken en er voor elkaar waren. Er zijn gegronde redenen om over ons te schrijven: destijds wisten we het nog niet, maar we waren bezig nieuwe – voor onze moeders ondenkbare – gebieden te veroveren, we scheurden alle sluiers stuk, zonder het te beseffen maakten we met een klein lepeltje kieren in ondoordringbare muren. We doen slechts wat we moeten doen, hielden we onszelf voor, maar elk openingetje dat zo ontstond was de uitoefening van een vrijheid die we millimeter voor millimeter aan het veroveren waren. Wat we niet zagen was dat door die nieuwverworven vrijheid eindeloos veel onzichtbare draden liepen die er eisen aan stelden. We klampten ons vast aan die draden omdat we ons ergens aan moesten vasthouden terwijl we de wereld waarin we toevallig geboren waren achter ons lieten, en omdat je je maar met één revolutie tegelijk kunt bezighouden. We merkten alleen niet dat we geleidelijk aan opnieuw ingesponnen raakten en gemuilkorfd werden. Totdat we in de gaten kregen dat die draden zo strak om ons heen spanden dat ze in ons vlees sneden, en toen dachten we dat we het er misschien maar bij moesten laten zitten, dat we ons bij ons lot moesten neerleggen omdat het erop leek dat er toch geen enkele daadwerkelijke vrijheid bestond of een manier om die op eigen kracht te veroveren. Of we gaven ons meer en meer over aan hersenspinsels om maar niet te hoeven luisteren naar een vreselijke twijfel: stel nu eens dat die vrijheid helemaal niet bestond en we slechts waren ontsnapt aan een beknellende wereld om terecht te komen in een andere met

nieuwe vormen van onderdrukking? Stel dat al onze inspanningen nergens toe leidden? Totaal ontheemd, overal verbannen, gevlucht uit onze eigen buurt bezaten we slechts het vermogen om ons tot het uiterste in te spannen, maar vanaf een bepaald moment drongen zich allerlei twijfels aan ons op: en als al die moeite nu eens voor niets was geweest? En als het ons nu eens niet zou lukken om te worden wie we besloten hadden te zijn? En als we nu eens niet konden leven zoals we wilden, omdat we er de kracht niet voor hadden en de voortdurende galm die erop hamerde meer te zijn, meer te doen, niet genoeg was om alles te veranderen?

Ik weet niet of ik ons verhaal van kleine grote veroveringen kan vertellen, het verhaal van een jeugd die zich afspeelde in enorme onzekerheid. Ik zou het niet doen, zou het niet over ons hebben als ik niet overal meiden tegenkwam die net als wij zijn, meiden die me hun leven vertellen, dat pijnlijk eender op dat van ons lijkt. Vrouwen die ook die galm horen omdat ze willen ontsnappen uit wijken zoals die waar wij vandaan komen, uit huizen zoals die waarin wij woonden, aan families, normen en talloze obstakels waar ook wij door gedwarsboomd werden. Als ze met me praten en ik mezelf weerspiegeld zie in hun ervaringen dan denk ik, ja, dat we moeten vertellen wat wij hebben meegemaakt: voor onszelf, voor onze wonden – de open en de geheelde –, maar vooral voor hen, omdat ze recht hebben op onze herinneringen. Ook al zijn het onbeduidende herinneringen aan tamelijk gewone levens. Wij waren geen heldinnen, pretendeerden dat ook niet te zijn, we wilden alleen overleven en er zijn, onszelf zijn! Al was het maandag, maandag, maandag,

we zouden steeds weer opnieuw proberen te worden wat we niet waren. Want we wilden er zijn maar we wilden ook dat er van ons gehouden werd. En op een bepaalde leeftijd en in bepaalde omstandigheden is het misschien alleen mogelijk jezelf te zijn op een gecontroleerde manier, gevangen in een sjabloon.

Dit is het verhaal van onze mislukte pogingen om vrij te zijn door ons aan te passen, en van de uiteindelijke vlucht toen we de onmogelijkheid beseften om alles met elkaar in overeenstemming te brengen. En het is ook het verhaal van de duizelingwekkende ervaring die ware emancipatie is. En van de meest absolute eenzaamheid en de meest gruwelijke ontworteling.

Nu, na zo veel tijd, moet ik met je praten zoals ik destijds met je praatte om, al is het via de luchtspiegeling van het blanco vel, weer je aandacht te trekken, om al die jaren vol dagelijkse strubbelingen te begrijpen, de geschiedenis van onze lichamen gevangen in conflicten die ons te boven gingen, conflicten van geografische en temporele aard die we op het moment zelf onmogelijk konden herkennen. De geopolitiek, de ideeën van grote filosofen en de internationale wrijvingen scholen in het lichaam van een paar onbeduidende meiden zoals wij, in een anonieme buurt die niet eens op de kaarten staat. Ik schrijf je om je terug te halen, maar ook om degene terug te halen die ik zelf was.

EERSTE DEEL

I

De dag dat we elkaar voor het eerst zagen droegen we korte mouwen. Het was nog geen taboe voor jonge meiden om met blote armen over straat te gaan in die buurt in de periferie van de periferie van Barcelona, die de periferie van de periferie van elke andere stad had kunnen zijn. Nu valt er geen zonlicht meer op de huid van de meisjes, verbleken de haartjes op hun armen niet meer in de zomer en bespat het water hun naakte rug niet meer. En dat komt niet doordat er boven hun hoofd een hardnekkige wolk is komen te hangen, maar doordat obscurantisme zich zonder veel weerstand heeft genesteld in het hoofd van de buurtbewoners. Veel van de meiden met bedekkende kleding die je nu in de wijk kunt tegenkomen – het zijn er veel meer dan toen je familie er kwam wonen – zeggen dat ze afzien van zon en wind, van een duik in de zee of in een zwembad, van liefde en seks uit overtuiging, omdat ze er zelf voor kiezen. Ik heb het er soms met hen over als ik op bezoek ga bij mijn moeder, die daar nog woont, maar ik doe dat alsof mijn ik van nu praat met mijn ik van toen, zeventien jaar oud. Ook wij zagen bewust van sommige dingen af. En ook wij dachten dat we dat uit vrije wil deden.

Hoe dan ook, toen we elkaar leerden kennen droegen we korte mouwen. Jij wist dat nog niet, maar in die tijd kromp ik vaak in elkaar als ik de deur uit ging, alsof ik me wilde verbergen voor de blikken van de mensen die ik tegenkwam. Het maakte niet uit om wie het ging, ik kromp altijd in elkaar. Het was mijn eigen lichaam, maar ik voelde me erdoor gehinderd, verstikt, omdat ik me er niet van kon ontdoen. Toen ik voor het eerst naar je keek zag ik een stralend gezicht met een onweerstaanbare glimlach, maar op het moment dat mijn blik jouw ogen trof besefte ik meteen dat er achter die vonk van sympathie die oversprong een schaduw school die ik niet goed kon duiden. Mijn in elkaar gekrompen lichaam en de lichte schaduw in je ogen kwamen voort uit dezelfde wond, maar dat wisten jij en ik toen nog niet.

Als het donker was leken de honderden verlichte ramen van de piepkleine appartementjes in de flatgebouwen wel ogen die ons observeerden. Wat we deden, onze gesprekken, onze gebaren, hoe we bewogen, dat alles was zichtbaar voor de hele buurt, voor de mensen die boven op elkaar woonden en een groot deel van de tijd niets anders deden dan ons in de gaten houden. Ik moet vaak denken aan Sam, die onder ons woonde en altijd hard moest lachen om de geruchten die over haar de ronde deden. En denk je dat het me ook maar iets kan schelen wat er over mij wordt gezegd? Leven en laten leven, zei ze dan, misschien dat ik daarom vaak naar haar toe ging en op haar bed ging zitten, een bed met een oude spiraal die diep doorzakte, waardoor we naar elkaar toe gleden. Haar kamer stond helemaal vol met dozen en tassen waarvoor nergens anders plaats was. Ik weet niet of ze

zich nog steeds Sam noemt in plaats van Samira. Herinner je je nog hoe boos ze werd als we haar bij haar volledige naam noemden omdat ze vond dat die deed denken aan een braaf meisje, een meisje van vroeger dat trouwde op haar veertiende en op haar vijftiende haar eerste kind kreeg? Nee, zij wilde Sam genoemd worden, een naam die moderner klonk en paste bij dat andere dat ze (behalve modern) wilde zijn: zwart. We moesten erom lachen, maar zij was ervan overtuigd dat het haar zou lukken. Wij Marokkaanse vrouwen zijn niets, hield ze ons voor; we komen niet voor in videoclips of films, we bestaan niet. Ja, we zijn alleen te zien in saaie reportages op zender La 2, en zelfs dan niet eens echt. Want als we al op tv komen, zijn we uit de verte of van achteren gefilmd, in een groep en allemaal bedekt, alsof we deel uitmaken van een kudde midden op de savanne. Wij doen niets. We zingen en dansen niet. Zwarte vrouwen wel, zij zijn cool, hebben hun eigen muziek en series, waar ze de hoofdrollen in spelen, en de mensen bewonderen hen in plaats van hen te bestuderen.

En er waren zo veel Samira's in onze buurt. Ook al waren school voortijdig verlaten en kindhuwelijken bij wet verboden. Of waren het soms geen kindhuwelijken, die gearrangeerde huwelijken met een neef uit het dorp van herkomst voor wie papieren in orde moesten worden gemaakt? Alles voor het heil van de familie. Als de Samira's iets anders wilden dan moesten ze zich maar inhouden, zoals ook de ouders van de Samira's zich inhielden door elke dag aardappel en tomaat uit blik te eten omdat vers voedsel te duur was en ze moesten sparen om elke maand geld te kunnen sturen naar Marokko. Alles maak-

te deel uit van hetzelfde offer: goedkoop eten, wonen in flatjes met een laag plafond en keukens met afgeschilferde formicakastjes; werken op alle tijden die werden aangeboden en je dochter van veertien laten trouwen met de oudste zoon van een broer die op geen enkele andere manier het land binnen kon komen. Als ze vijftien waren liepen de Samira's al achter de kinderwagen met de eerste baby erin en niemand zong voor hen het bekende liedje 'Quince años tiene mi amor'.

Weliswaar had Sam heel kleine krulletjes en kreeg ze altijd te horen dat het kroeshaar was, maar ze leek in niets op jou. Zij was het meisje met de volste lippen die ik ooit heb gezien, hartvormig en vlezig. Ik stelde me voor hoe mannen er met een vinger overheen gingen en erin wilden bijten, maar als die gedachten in me opkwamen keerde ik terug tot maandag, maandag, en maakte ik in mijn hoofd lijstjes, lijstjes en nog eens lijstjes om de opwinding een halt toe te roepen. Dat lukte niet altijd. Ja, toen we elkaar leerden kennen, die zomer eind jaren negentig, had ik die fase al bereikt. Geobsedeerd door een onmogelijke zelfcontrole omdat ik er nu eenmaal van overtuigd was dat dat de enige manier was om al mijn doelen te bereiken: de hoogste cijfers halen, een normaal lichaam krijgen in plaats van die bijna monsterlijke vleesklomp, Engels leren, geld verdienen, een roman schrijven, alle boeken lezen en weg zien te komen uit die ellendige buurt waar we in terecht waren gekomen – om te reizen en iets meer van de wereld te leren kennen dan de flats en de appartementjes met lage plafonds.

Sam kende ik van school. Leren was nooit echt aan

haar besteed geweest en zodra het niet meer hoefde hield ze ermee op. Er komt gewoon niks bij me binnen, mop. Ze zei altijd 'mop' tegen me. Toen Sam ons aan elkaar voorstelde liet ze er meteen op volgen: ze doet altijd vreselijk haar best op school. Mijn moeder zegt het keer op keer tegen me: je zou meer als de dochter van Muh moeten zijn en niet zo'n spring-in-'t-veld. In de buurt werd ik 'de dochter van Muh' genoemd en op school 'uitsloofster', sommigen noemden me zelfs 'mocro-uitsloofster'. De jongens, merendeels ook Marokkaans, zeiden tegen me dat ik me zeker beter voelde dan zij, dat ik dacht dat als ik me maar genoeg uitsloofde ik geen Marokkaanse meer zou zijn. Een kut-Marokkaan als wij, zeiden ze soms. Er waren natuurlijk ook christelijke leerlingen. Wij noemden hen zo omdat dat was hoe bij ons thuis niet-islamitische mensen werden genoemd; de wereld was verdeeld in Moren en christenen. De christenen noemden me ook 'uitsloofster' of 'mocro-uitsloofster', afhankelijk van hoe de dag was verlopen, of er ruzie was geweest of niet. Misschien kwam het door al die onzichtbare scheidslijnen tussen de leerlingen dat ik me meer op mijn gemak voelde in het gezelschap van een boek.

Sam noemde me uitsloofster uit bewondering, ze zei altijd dat ik het nog ver zou schoppen. Ze had nooit kunnen bedenken dat ik ondanks mijn goede cijfers het gevoel had steeds weer te falen. Dat ik wanneer ik een tien min haalde bleef haken aan de noodlottige fout die die min vertegenwoordigde, een onvergeeflijke smet die bewees dat ik als puntje bij paaltje kwam niets voorstelde, nergens voor deugde en nooit iets zou bereiken. En dat als anderen dachten dat ik slim was, dat alleen kwam

omdat ik bijdehand genoeg was om hun een rad voor ogen te draaien, om te verdoezelen dat ik eigenlijk een groot stuk onbenul was. Jarenlang kwelde ik mezelf daarmee, elke dag weer. Mijn grote misdaad was middelmatig te zijn, en daarom verdiende ik heel het verdriet van de wereld. Vandaar dat ik het fijn vond om bij Sam te zijn en met haar te kletsen, omdat ze altijd zo vrolijk was. Zij genoot volop van haar jeugd terwijl ik het jong zijn als een zware last ervaarde.

Ik las veel, en zowel Sam als mijn moeder als ieder ander in de buurt dacht dat ik dat deed uit leergierigheid. Je weet dat voor onze families boeken vooral dat zijn: instrumenten om je voor te bereiden op een universitaire studie, symbolen van ernst en goed gedrag. Als mijn ouders enkele van de boeken hadden kunnen lezen die me zo opwonden dat ik er 's nachts niet van kon slapen, zouden ze me die zeker verboden hebben, net zoals ze wegzapten wanneer er op televisie dreigde te worden gezoend. Maar zoals alle analfabeten gingen ze ervan uit dat boeken hielpen om fatsoen bij te brengen. Tenslotte vormde het Heilige Boek de ruggengraat van het leven van islamieten, dus hoe hadden ze zich kunnen voorstellen dat iets wat leek op de eerbiedwaardige Koran dingen bevatte die zelfs niet hardop gezegd konden worden? Die je zelfs niet mocht denken. Ik probeerde het te vermijden, want daarna werd ik verteerd door wroeging, maar wanneer ik een willekeurig boek las stuitte ik vaak op beschrijvingen van amoureuze ontmoetingen of seksuele handelingen; ik las de betreffende passage keer op keer over en kon niet vermijden dat ik opgewonden werd en mijn hand, alsof die een eigen leven had, afdaal-